

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΡΑΧΑΝΑΣ

ΒΙΒΛΙΑ

Ο πανεπιστημιακός δάσκαλος στο Τμήμα Φυσικής του Πανεπιστημίου Κρήτης μιλάει στο «Βήμα» για το νέο του βιβλίο, τον ανορθολογισμό που απειλεί τις κοινωνίες, τη «νεοεποχίτικη κουλτούρα», τον φιλοσοφικό σχετικισμό, το κοσμικό κράτος και την εκπαίδευση

«Βιώνουμε μια επαναφορά της “μαγικής σκέψης”»

Συνέντευξη στον
Γρηγόρη Μπέκο

Πρόσφατα, σε ομιλία του κατά τη διάρκεια μιας τελετής αποφοίτησης στο Ρέθυμνο, ο **Στέφανος Τραχανάς** φρόντισε να δώσει ένα απλό αλλά πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα στο κοινό που τον παρακολουθούσε. «Τι έλεγε ο Αριστοτέλης; Ότι τα πιο βαριά σώματα πέφτουν πιο γρήγορα και ότι όσο πιο γρήγορα πέφτουν τόσο πιο βαριά είναι. Πάρτε απλώς τα κλειδιά σας και ένα κέρμα, *ας πούμε*, και δεν θα αργήσετε να δείτε πως ο Αριστοτέλης έκανε λάθος. Κι όμως, για να τοποθετηθεί η ανθρωπότητα με θάρρος απέναντι στην αυθεντία και στην ιεροποιημένη γνώση, έπρεπε να περάσουν 2.000 χρόνια» εξηγούσε ο ίδιος, εννώντας τον Γαλιλαίο βεβαίως, «τον υπεύθυνο για μια κορυφαία στιγμή στην πορεία του είδους μας» η οποία οδήγησε, με τη σειρά της, στην «εκκοσμίκευση της γνώσης». Το νέο του βιβλίο *Ο κύκλος. Επιστήμη και δημοκρατία σε ανήσυχους καιρούς* το διαβάζει κανείς

και έχει την παρηγορητική αίσθηση ότι φυσάει καθαρός αέρας (το εξώφυλλό του, ένας φωτεινός κύκλος σε μαύρο φόντο, παραπέμπει ακριβώς στους επιστήμονες του περίφημου Κύκλου της Βιέννης και στο ναζιστικό σκότος που τους περικύκλωνε). Και όπως δήλωσε στο «Βήμα» ο ίδιος, πανεπιστημιακός δάσκαλος στο Τμήμα Φυσικής του Πανεπιστημίου Κρήτης, «αποτελεί κατά κάποιον τρόπο μια συνέχεια του προηγούμενου», δηλαδή του πρώτου βιβλίου που είχε γράψει με ορι-

«Στους απλούς ανθρώπους οι επιστήμονες οφείλουμε ταπεινότητα και επιχειρήματα σε εύλογες απορίες. (...) Εγώ είμαι αγνωστικιστής αλλά επειδή μεγάλωσα σε ένα περιβάλλον παραδοσιακής λαϊκής χριστιανοσύνης, που είχε μια γνησιότητα, θα πάω και στο εκκλησάκι μου. Είμαι ορθολογιστής αλλά, προσέξτε, όχι φανατικός στρατιώτης του ορθολογισμού» επισημαίνει ο Στέφανος Τραχανάς

ζοντα τα πλατύτερα αναγνωστικά στρώματα (*Το φάντασμα της όπερας. Η επιστήμη στον πολιτισμό μας*, ΠΕΚ, 2014).

Πλην όμως, κύριε Τραχανά, ποιο είναι το βασικό κίνητρο πίσω από το δεύτερο (τέτοιας στόχευσης) βιβλίο σας; Τι έρχεται να προσθέσει;

«Το βασικό κίνητρο ήταν να μοιραστώ την εδραιωμένη συναίσθηση που στο μεταξύ έχω αποκτήσει ότι υφίσταται και στις μέρες μας ένα *διογκούμενο* κύμα εχθρότητας *ενάντια* στη θεμελιώδη επιστήμη, ως πηγή έγκυρης και ελέγξιμης γνώσης για τον κόσμο μας. Προσέξτε, επικεντρώνομαι σκόπιμα σε αυτήν και όχι στις διάφορες εφαρμοσμένες εκδοχές της. Η *εχθρότητα* για την οποία μιλώ εκφράζεται σήμερα διεθνώς μέσω της *νεοεποχίτικης κουλτούρας* (ανατολικός μυστικισμός, εναλλακτικές θεωρίες και θεραπείες, κ.τ.λ.) αλλά και μέσω ορισμένων φιλοσόφων (στις αγγλοσαξονικές χώρες κυρίως) οι οποίοι προωθούν τον *πολιτισμικό σχετικισμό* στην επιστήμη, καθώς, καταπώς εκείνοι υποστηρίζουν, η επιστήμη δεν είναι παρά μια κοινωνική κατασκευή κι αυτή, τίποτα παραπάνω. Νομίζω ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια επαναφορά της λεγόμενης “μαγικής σκέψης” και δεν μπορούμε να το παραβλέψουμε αυτό».

Ο τρέχων, διάχυτος ανορθολογισμός από πού προκύπτει;

«Είναι ένα ετερόκλητο ρεύμα που, στη βάση του ωστόσο, είναι επί της ουσίας *αντιδιαφωτιστικό* και *αντιδυτικό*. Διότι, ο στόχος δεν είναι απλώς η επιστήμη αλλά η *δυτική* επιστήμη. Νέα ιερατεία πασχίζουν να συγκροτηθούν. Και ξέρετε ποιο είναι το πεδίο μάχης που έχουν επιλέξει; Η εκπαίδευση, για την ακρίβεια ο εκκοσμημένος χαρακτήρας της. Να σταθούμε σε αυτή την κρίσιμη διάσταση. Οι φιλοσοφικοί απολογητές του επιστημονικού σχετικισμού έχουν συνασπιστεί στις ΗΠΑ με τους ευαγγελιστές σκοταδιστές και κάνουν ό,τι μπορούν για να μη διδάσκονται τα παιδιά μόνο τον *Δαρβίνο* και τη θεωρία της εξέλιξης. Όταν κατέπεσε στα δικαστήρια η αξίωσή τους να συμπεριληφθεί η “γένεση”, βρήκαν καταφύγιο στον “*ευφυή Σχεδιασμό*”. Ευτυχώς υπάρχει ακόμα αντίσταση, από προοδευτικούς ανθρώπους. Εκτιμώ όμως ότι το μέτωπο αυτό θα ανοίξει πολύ σύντομα και στην Ευρώπη, οπότε απαιτείται εγρήγορση. Το κακό διαδίδεται γρήγορα, ο δρόμος του καλού είναι δύσβατος. Στις ΗΠΑ η επιστήμη υπονομεύεται και μέσα στα ίδια τα πανεπιστήμια. Η πολιτική ορθότητα και εσχάτως η “*κουλτούρα της αφύπνισης*” έχουν φτάσει πια να ζητούν πιστοποιητικά φρονημάτων από τους επιστήμονες. Πάντως, το λέω ξανά, υπάρχει

αντίδραση και κινητοποίηση. Το είδαμε αυτό, αντιστοίχως, και κατά τη διάρκεια της πανδημίας με τις σοβαρές και ήπιες επιστημονικές φωνές που βγήκαν δημοσίως να αντιταχθούν στους γκουρού των αντιεμβολιαστών».

Γκουρού, είπατε;

«Ασφαλώς, διότι θέλω να διαχωρίζω τους κάθε λογής γκουρού (τους παραγωγούς και τους διακινητές του πνευματικού καυσαερίου, οι οποίοι εργαλειοποιούν αδίστακτα ακόμα και την κβαντομηχανική, με τα ποικίλα περιτυλιγμάτα τους, την επιστημονικοφανή *νοκρατία* τους) από τους απλούς ανθρώπους που παρσούνται είτε λόγω άγνοιας είτε λόγω απελπισίας. Προς τέτοιες κατευθύνσεις συμβάλλουν φοβερά τα “*δωμάτια ομοφωνίας*” στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Στους απλούς ανθρώπους οι επιστήμονες οφείλουμε ταπεινότητα και επιχειρήματα σε εύλογες απορίες. Από την άλλη μεριά, η επιστήμη δεν μπορεί να καλύψει τα μεγάλα υπαρξιακά ερωτήματα του ανθρώπου, τις μεταφυσικές του αγωνίες, ιδίως μετά από θανάτους ή νόσους. Εγώ είμαι αγνωστικιστής αλλά επειδή μεγάλωσα σε ένα περιβάλλον παραδοσιακής λαϊκής χριστιανοσύνης, που είχε μια γνησιότητα, θα πάω και στο εκκλησάκι μου. Είμαι ορθολογιστής αλλά, προσέξτε, όχι φανατικός στρατιώτης του ορθολογισμού».

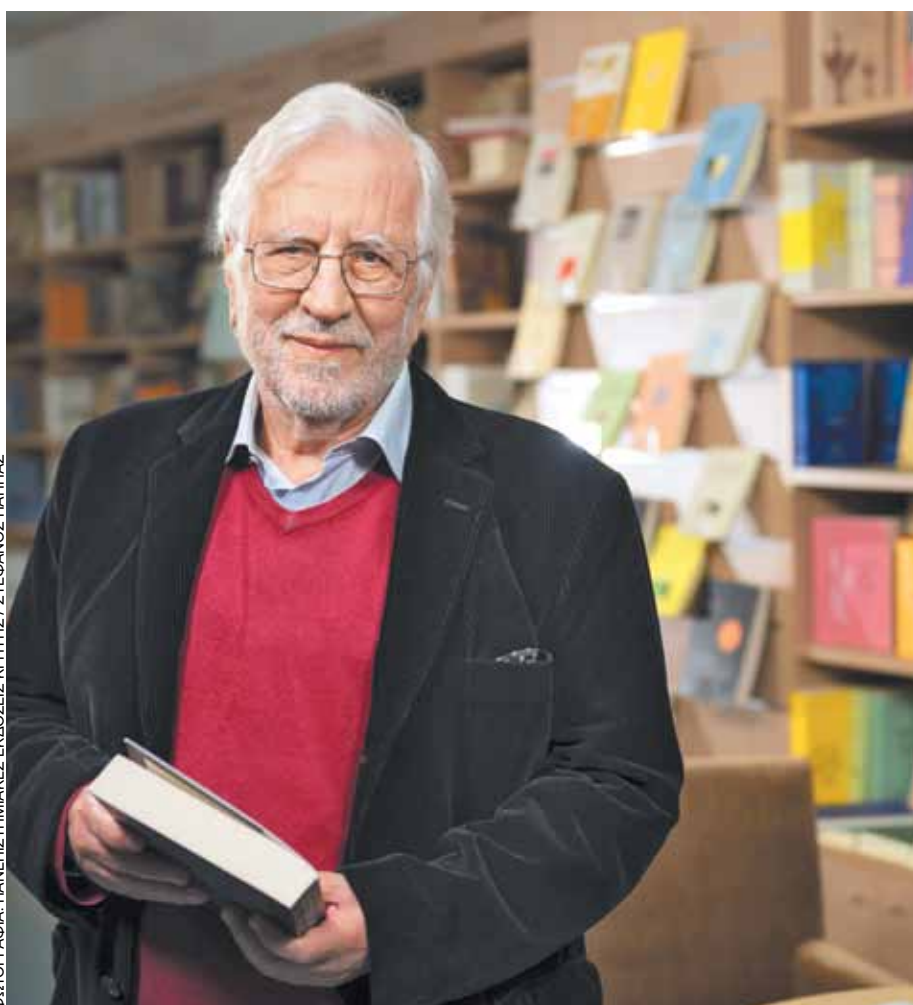
Την «ηθική αξία της επιστήμης», για την οποία γράφετε, πώς θα τη συμπυκνώνατε, κύριε Τραχανά;

«Αντιδογματισμός. Να εκτίθενται οι άνθρωποι στο αμαρτωλό ενδεχόμενο να έχει ο άλλος δίκιο κι όχι εμείς. Το πρώτο πράγμα που θα έπρεπε να διδάσκονται οι άνθρωποι είναι ότι *ειδικά* στα κοινωνικά ζητήματα *δεν* υπάρχει μοναδική αλήθεια. Οι μεγάλες σημαίες, ξέρετε, είναι μακροπρόθεσμα πάντοτε *δολοφονικές*».

Χάιντεγκερ, Γαλιλαίος και Αριστοτέλης

Λέτε στο βιβλίο, κοντολογίς, πως όταν υπάρχει έντονη αμφισβήτηση προς την επιστήμη θα πρέπει ίσως να περιμένουμε και ισχυρό κλονισμό της δημοκρατίας;

«Λέω ότι η εχθρότητα προς την επιστήμη είναι ένα από τα πρώιμα σημάδια εχθρότητας προς την ίδια τη δημοκρατία. Εξού και ο παραλληλισμός που επιχειρώ με τον Μεσοπόλεμο, με τον ναζισμό και τα φιλοσοφικά του υποστυλώματα. Στον 20ό αιώνα, ύστερα από έναν άλλο επαναστατικό θρίαμβο της επιστήμης, την κβαντομηχανική και τη σχετικότητα δηλαδή, αναδύθηκε ο νέος καθολικισμός. Θυμίζω, μεταξύ άλλων, ότι ο *Χάιντεγκερ* υποστήριζε απροκάλυπτα και αδιάντροπα ότι ο *Γαλιλαίος* δεν ήταν καλύτερος από τον Αριστοτέλη, ότι όλα είναι θέμα ερμηνείας των όντων. Λέω όμως, ευρύτερα, ότι επιστήμη και δημοκρατία έχουν σχεδόν καταγωγική σχέση. Αυτό το στοιχείο της επιστήμης, η επίκληση της εμπειρίας και του ορθού λόγου, το να στέκουν τα γεγονότα πάνω από τις θεωρίες μας, είναι καταστατικά αντίθετο προς κάθε ολοκληρωτική ιδεολογία που μας απειλεί με τις υπερβατικές αλήθειες της και τη βουλησιαρχία της. Αυτό το στοιχείο της επιστήμης, λοιπόν, είναι θεμέλιο και του κοσμικού κράτους και της δημοκρατικής κοινωνίας. Και αν είχε κάπως περάσει στα καθημερινά μας ήθη αυτό το στοιχείο, ο φανατισμός θα είχε σίγουρα περιοριστεί».

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΡΑΧΑΝΑΣ
Ο κύκλος. Επιστήμη και δημοκρατία σε ανήσυχους καιρούς.
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2024, σελ. 416, τιμή 16 ευρώ